

СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНІ ВІДНОСИНИ ВИКЛАДАЧА ТА СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

О. М. Гринчишин,

кандидат психологічних наук, доцент
Хмельницький державний університет

Сучасні теорії спілкування трактують його не як вплив однієї людини на іншу за принципом "суб'єкт-об'єкт", а виходячи з розуміння людської особистості як суб'єкта предметної діяльності та відносин між людьми як суб'єкт-суб'єктних, де кожна людина є унікальною особистістю. Спілкування - це двосторонній процес, де обидва партнери є спів-розмовниками, співучасниками спілкування, що скла-дають у єдності сукупний суб'єкт спілкування. Саме в такому підході психологи бачать сьогодні основні дже-рела і рушійні сили розвитку особистості. Найбільш продуктивною і розвиваючою стратегією в суб'єкт-суб'єктних відносинах визнається діалог як вид спілкування, найбільш адекватний самій людській природі. Проблема діалогу була порушена ще такими видатними мислителями, як М. М. Бахтін і А. А. Ухтомський. Кожен з них самостійно прийшов до розуміння людської особистості, що народжується і виявляється лише в діалогічному спілкуванні. Пізнання особистості, згідно з А. А. Ухтомським, можливе лише завдяки такій особистісній установці, як домінанта на співрозмовника. Діалог, за М. М. Бахтіним, припускає принципову рівність партнерів, розбіжності й оригінальність їхніх точок зору, орієнтацію кожного з них на розуміння та інтерпретацію його точки зору партнером і розглядається не як засіб формування особистості, а як саме її буття. Обидва мислителі підкреслювали "децентрацію" особистості в спілкуванні із собі подібними, саме тому діалог може бути формою спілкування тільки суб'єктів [6]. Таким чином, внутрішньою умовою діалогічного типу спілкування є особистісні відносини людей один до одного як рівноправних партнерів у спілкуванні, заснованому на споконвічно позитивному ставленні людей один до одного, їхній довірі та взаємосприйнятті. "У стані діалогу дві особистості починають утворювати деякий загальний психологічний простір, ...створювати єдине емоційне "співбуття", у якому розвертається творчий процес і взаєморозкриття, і взаєморо-звиток" [3, с. 46].

Оптимальне діалогічне спілкування не задане споконвічно, його треба організувати. У визначенні О. М. Леонтьєва оптимальне педагогічне спілкування - це "таке спілкування викладача (педагогічного колективу) з учнями в процесі навчання, що створює найкращі умови для розвитку мотивації учнів і творчого характеру навчальної діяльності, для правильного

формування особистості учня, забезпечує сприятливий емоційний клімат навчання (зокрема перешкоджає виникненню "психологічного бар'єра"), забезпечує соціально-психологічними процесами в учнівському колективі і дозволяє максимально використовувати в навчальному процесі особистісні особливості педагога [5, с. 8].

У процесі навчання іноземної мови оптимальне педагогічне спілкування має визначальне значення, виходячи із соціальної природи мови як засобу спілкування. У нашому дослідженні під оптимальним спілкуванням у навчанні іноземної мови розуміють діалогічне спілкування педагога і тих, кого навчають, засобами іноземної мови, максимально наближеного до умов природного спілкування і пов'язаного з професійними інтересами студентів.

Організація такого спілкування - це, насамперед, заслуга педагога, особистість якого виявляється при цьому у всьому своєму спектрі. Спілкуватися з людиною - значить не просто розмовляти з нею, а увійти в її внутрішню ситуацію, зрозуміти її, виявити доброзичливе ставлення, оптимізм, тобто в організації спілкування необхідно виходити не "від себе", а від "іншого" [1].

Іноді говорять, що не можна навчити мови. Краще, що можна зробити, - це створити умови, щоб інші навчалися. Частина цих умов полягає в тому, як викладач ставиться до тих, хто навчається. За свідченням деяких психологів, аналіз психологічних особливостей невстигаючого учня показує, що причиною багатьох його невдач є малоефективне спілкування з ним вчителя, відсутність дружнього ставлення, а часом і досить негативне ставлення [1, с. 363]. Це доводить, наскільки важлива роль особистості викладача в педагогічному спілкуванні. Виділяється цілим ряд структурно-функціональних компонентів у діяльності педагога, а саме: конструктивний, організаторський, гностичний, комунікативний. Діяльність педагога - діяльність комунікативна, тому ми підтримуємо точку зору тих авторів, що з усіх професійних умінь педагога виділяють як основні комунікативні якості, тому що майстерність педагога виявляється насамперед у сфері його спілкування з тими, хто навчається. Саме через спілкування викладач реалізує всі інші свої педагогічні здібності, тому стиль спілкування педагога набуває першорядного значення. Під стилем спілкування ми розуміємо відношення

двох сторін, що спілкуються, до соціального контролю [4].

Виділяють три стилі спілкування: авторитарний, демократичний і альтруїстичний. За авторитарним стилем спілкування одна сторона має право контролювати і контролює дії іншої сторони; інша сторона такої можливості не має. За демократичним стилем спілкування обидві сторони мають рівне право контролю і контролюють дії одна одної. За альтруїстичним стилем спілкування обидві сторони мають рівне право контролю, але одна сторона (чи обидві) добровільно цим правом не користуються.

Виділяють і такі стилі спілкування, як авторитарний, маніпулятивний, ліберальний, демократичний. Оптимальним стилем спілкування є демократичний (співробітницький), що являє собою взаємодію викладача й тих, кого навчають, у виконанні загальної діяльності, їхнього партнерства, співробітництва. Таке спілкування є не тільки умовою ефективного здійснення діяльності, але і сприяє розвитку й удосконаленню особистісних якостей усіх учасників спілкування. Це особливо очевидно у навчанні іноземної мови, де спілкування є основним видом діяльності під час заняття, і від того, наскільки це спілкування мотивоване, наскільки воно цікаве і приємне всім його учасникам, буде залежати в кінцевому рахунку і результат спілкування.

Якщо мета оволодіння іноземною мовою - навчити спілкуватися мовою, то необхідно створити відповідні умови на занятті, тому що навчити спілкування можна тільки через спілкування, і саме спілкуванню повинна належати провідна роль під час занять з іноземної мови. Не менш важливу роль у мотивації оволодіння іноземною мовою відіграють і особистісні особливості тих, кого навчають. Спостереження за реакцією останніх під час занять говорить на користь того, що особистісні характеристики можуть допомагати чи перешкоджати успішному оволодінню іноземною мовою. Так, думають, що екстравертовані студенти володіють акторським талантом, більш успішні в оволодінні іноземною мовою, ніж стримані, інтро-вертовані. Такі спостереження можуть бути стереотипними, але вони дають матеріал для подальших досліджень. Оволодіння іноземною мовою вимагає певних якостей особистості, й у ряді досліджень зроблена спроба знайти їх та інтерпретувати у сфері психології особистості [7].

Очевидна проблема для всіх тих, кого навчають, - це величина мовного завдання, тривалість за часом та інтенсивність зусилля, потрібного для досягнення задовільного рівня володіння мовою. Добре опанувати іноземну мову можуть не тільки і не обов'язково ті, кому вона дається легко, але й люди, що завзято домагалися цього, переборювали фрустрації і після кропіткої

роботи досягли задовільного рівня володіння мовою [8]. Серед особистісних факторів, що відрізняють тих, хто успішно навчається, від неуспішних, можуть бути такі характеристики, як позитивна орієнтація на завдання, Я-включеність, потреба в досягненні, високий рівень амбіційності, орієнтація на мету і завзятість у її досягненні.

Інша група особистісних характеристик відноситься до соціальної і комунікативної природи мови. У міру того, як той, хто опанує іноземну мову, просувається в нові лінгвістичні, культурні й соціальні оточення, певна соціальна чи емоційна схильність може або допомогти, або перешкодити подоланню цього аспекту оволодіння мовою і відповідати вимогам, якою іноземна мова постає перед тим, кого навчають.

Розбіжність між інтроверсією та екстраверсією припускає, з одного боку, тенденцію піти від соціальної взаємодії і зануритися у власні думки і почуття (інтроверсія) і, з іншого боку, тенденцію увійти в це оточення, бути зацікавленим у людях і речах, що оточують людину (екстраверсія). Якщо ми підкреслюємо міжособистісний аспект в оволодінні мовою, екстраверсія буде цінною якістю, але інтроверсія може мати великі переваги під час систематичного вивчення мови. Однак товариськість і орієнтація на людей - це не тільки популярний стереотип успішного студента, що вивчає іноземну мову, він обґрунтований і дослідженнями ряду авторів [7].

Створення мовної атмосфери під час заняття та спілкування мовою рекомендується і як прийнятна стратегія, що приймається тими, кого навчають, особливо за наявності розвитку комунікативних умінь. Емпатійні здібності вважаються найбільш важливими факторами із загальних здібностей оволодіння іноземною мовою. Поняття "емпатії" - бажання і здатність ідентифікувати себе з іншими людьми як одна з особистісних характеристик, пов'язана з інтегративною мотивацією, тобто мотивацією спілкування, застосовується у навчанні іноземної мови для ідентифікації порівняння тих, кого навчають, із порівнянням носіїв мови в ситуації спілкування, зокрема за інтенсивним навчанням іноземної мови [2].

Нас найбільше цікавлять ті особистісні особливості, що безпосередньо пов'язані із соціальною і комунікативною природою мови. З усіх особистісних особливостей ми вважаємо найбільш важливими в оволодінні іноземною мовою комунікативні особливості тих, кого навчають, котрі виявляються насамперед у навчанні спілкування іноземною мовою, тому що потреба в спілкуванні та бажання спілкуватися з оточуючими людьми сприяють посиленню мотивації оволодіння іноземною мовою.

Взаємодія педагога і тих, кого навчають, комунікативні особливості останніх і комунікативні

якості педагога ми визначаємо як компонент спілкування, центральний у структурі мотивації та у самому процесі навчання іноземної мови, що є дуже важливим для розвитку комунікативної та емоційно-ціннісної мотивації. Власне слабка мотивація і відсутність потреби в спілкуванні не дозволяють досягти високих результатів під час навчання іноземної мови.

Список використаної літератури

1. Кан-Калик В., Ковалев Г. А. Педагогическое общение как предмет теоретического и прикладного исследования // Вопросы психологии. -1985. - № 4. - С. 63.

2. Китайгородская Г. А. Методика интенсивного обучения иностранным языкам.- М., 1986.

3. Ковалев Г. А. Три парадигмы в психологии - три стратегии психологического воздействия // Вопросы психологии. -1987. - № 4.-С. 41-50.

4. Коломинский Я.П., Кухарчук А. М., Ценципер А. Б. Зависимость профессиональных намерений учащихся от некоторых психологических и социально-психологических факторов // Вопросы профессиональной ориентации школьников. - Минск, 1972.

5. Леонтьев А. Н. Педагогическое общение. М., 1979.

6. Флоренская Т. А. Психологические проблемы диалога в свете идей М. М. Бахтина и А. А. Ухтомского // Общение и развитие психики / Под ред. А. А. Бодалева. - М., 1986.

7. Rosch E. Linguistic relativity. In A. Silverstein (Ed.), Human communication: Theoretical exploration. N. Y., Halstead Press. 1974. -P. 95-121.

8. Stern H. H. French immersions in Canada: achievements and directions//Canadian Modern Language Review. -1978. - № 34.-P. 836-854.